

CARSTVO ANIMALIA U HEKTOROVIĆEVU RIBANJU I RIBARSKOM PRIGOVARANJU

Zlata Šundalić

1. REČENO JE O HEKTOROVIĆU I RIBANJU

Kakav status ima Petar Hektorović u hrvatskoj znanosti o književnosti, a posebice njegovo *Ribanje i ribarsko prigovaranje* (Venecija, 1568.) sažeto je opisao Nikica Kolumbić: *Ribanje* je inovativno, jer ne potvrđuje neinventivno ponavljanje žanrovskih konvencija talijanskih ribarskih ekloga,¹

¹ Inovativnost se pripisuje još dvojici pisaca hvarske renesansne književnosti, Pelegrinoviću i Luciću: »Pelegrinović je svoju *Jupku*, doduše, napisao potpuno u duhu tadašnjih maskerata o Cigankama, ali je za razliku od ostalih u nju unio i ličnost zaljubljenog pjesnika. Okosnica Lucićevoj *Robinji* uzeta je od tadašnjih pokladnih pjesama o robinjicama, iz igara o pastirima, satirima i zarobljenoj vili, ali temeljna pjesnikova inspiracija leži u nacionalnoj temi. Tako je i poticaj za svoje *Ribanje* Hektorović našao nesumnjivo u suvremenim talijanskim ribarskim eklogama, ali je umjesto alegorijskog opisivanja ljubavi prikazao doživljaje s trodnevnog izleta po moru.« (Kolumbić, 1970: 123) Marin Franičević im pribraja i Ivana Parožića: »To, čini se, vrijedi za čitav hvarski krug, jer su sva četiri značajna pjesnika XVI. stoljeća (Lucić, Hektorović, Pelegrinović i, po onome što znamo, Parožić) i donijeli svaki za sebe po nešto nova.« (Franičević, 1964: 141)

prisutno je u svakoj povijesti hrvatske književnosti (Ljubić, 1869: 376;² Medini, 1902: 210-222;³ Vodnik, 1913: 124-134; Ježić, 1993: 85-87 i

² Šime Ljubić u svom *Ogledalu književne poviesti jugoslavjanske* (Rijeka, 1869.) govori o Hektorovićevo životopisu i bibliografiji u kojoj je *Ribanje i ribarsko prigovaranje* »jamačno i najglavnije« uz kratko objašnjenje da je ovim djelom dokazao »da je bio ne samo pravi pjesnik, nego i izvrstni filosof.« (Ljubić, 1869: 376)

³ Tridesetak godina kasnije, Milorad Medini će znatno više prostora dodijeliti *Ribanju* u poglavlju *Epika (Opći prijedlog. Ribanje i Ribarsko prigovaranje Hektorovićevo)* u kojemu će poći od činjenice da se naša epika od početka nalazi pod talijanskim utjecajima, pri čemu su neki talijanski pisci stalno prisutni (Dante), a nekih nema ni u tragovima (Ludoviko Pulci, odnosno romantički ep). Dubrovačko-dalmatinskim pjesnicima više je odgovarala, kaže Medini, pitoma okolica i lijepa priroda, miran seoski život, narodna pjesma koju pjesnici ipak nisu unosili u svoja djela jer »su se stidili«. Upravo su stoga narodne pjesme uključene u *Ribanje* predstavljale senzaciju zbog koje se i sam pjesnik ispričavao u pismu Mikši Pelegrinoviću (od 20. X. 1557.), vjerujući da će dobronamjerno primiti njegovo djelo, iako i u to pomalo sumnja:

»A za što imam sumnju nemalu da ti će u onomu ribarskomu prigovaranju jedna stvar biti neugodna dokle joj uzrok ne poznaš, a to jere se (možebiti) i od drugih slišal bugarščice one koje su moji ribari bugarili i onu istu pisan koju obadva zajedno pripivaše, i mni mi se da mi ćeš reći u sebi: zašto nisi sam od tvoga uma kojegodi bugarščine i pisan izmislio i složio nego si pošal one stvari ke i druzi umiju povidati? Zato ti dam znati da sam ja veliku pomnju stavil ispisati izvarsnomu vitezu onomu i dati na znanje sve ribanje moje i vas put moj pravom istinom onako kakov je bio, ne priloživ jednu rič najmanju, jer se inako nije pristojalo ni onomu komu pisah ni meni koji sam pisal, budući mi draga bila vazda istina u svemu, i toliko veće, zašto tko godi bi šteći poznal da su riči novo složene i izmišljene, mogla bi po tom verovati i daržati da je i sve ostalo ono s lažom složeno i izmišljeno. Zato jošće vim da zna tvoja milost kakono Latini darže (pravo i dostojno) historiju za rič istinu, jere joj stavljeno jest ime od one riči koja se zove histor, ča zlamenjuje vidinje ali i poznanje, a to zač nitkor ini ne piše tej stvari nego tko jih je vidio i poznao. Tako ti i mi i sve strane našega jezika (koji se meju svimi ostalimi na svitu najveći broji i nahodi) darže i scine bugarščice za stvari istine, brez sumnje svake, a ne za lažne kako su pripovisti nike i pisni mnoge. Zato ovo budi odgovor moj tebi i svim inim koji sam sa svom moćju (kako sam umil najbolje) ispisal sve ono ča je Paskoj i Nikola bugaril i spival; koje stvari ali

dalje; Kombol, ²1961: 131-137; Franičević, 1974: 72-77; Frangeš, 1987: 63-66; Novak, 1997: 313-327; Jelčić, 1997: 34-35), u svakom udžbeniku, posvećeno mu je nekoliko knjiga,⁴ a istraživali su se problemi koji su dobrim dijelom odražavali metode i poglede na književnost koji su vladali u vremenu kada su oni istraživani, od biografije⁵ i bibliografije (Ljubić, 1874.), preko istraživanja poetskih vrijednosti (Franičević, 1964.) o kojima se, uglavnom, »zaobilazilo govoriti ili se izričito negativno pisalo« (Kolumbić, 1970: 124),⁶ do žanrovske pripadnosti (Pavličić,

su se oni od drugih naučili ali druzi od njih, toj meni ništore ni daje ni donosi i ako ćeš da ti povim ono ča se meni mni, dim ti ja da je veće prilično k istini da su se oni od drugih naučili nego druzi od njih, a to jere su oni ribari i ljudi od mora koji, brodeći se nigda s ovim a nigda s onim, ništo su od ovoga a ništo od onoga slišali i s pomnjom slišajući naučili.« (Hektorović, 1968c: 224-5)

⁴ Nikica Kolumbić navodi sljedeće bibliografske jedinice: Petrovskij, N., 1901. *O sočinenijah Petra Hektoroviča*, Kazan; Maroević, F., 1922. *Spomen-knjiga o Petru Hektoroviću*, Split; Kuničić, P., 1924. *Petar Hektorović. Njegov rod i Tvrđalj*, Dubrovnik, a danas bi se svemu trebala pribrojiti i knjiga Sambunjak, Slavomir – Sambunjak, Zaneta, 2009. *Tragalac za smisлом. Zbiljsko i mitsko u djelu Petra Hektoroviča*, Demetra. Filološka biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb, odnosno literarizirani životopis Hektorovićev iz pera Zvonka Todorovskog u zbirci priča *Mandrač ili Čudesna pripovijest o Petru Hektoroviću – starohrvatskom vlastelinu, složena od sedam nejednakih knjiga*, Lukom d.o.o., 2005.

⁵ »Oko mjesta Hektorovićeva rođenja već potkraj XIX. stoljeća bile su se razvile žestoke polemike, pri čemu su se odvojili zastupnici takozvane »starogradske« s jedne strane i »hvarske« teze s druge strane.« (Kolumbić, 1970: 124-125)

⁶ Nikica Kolumbić o tome izdvaja: Š. Ljubić kaže da se *Ribanje* »potpuno slaže s idilama antičkih pjesnika«, V. Jagić kaže da se *Ribanje* treba uspoređivati »s talijanskim ribarskim eklogama«, N. Petrovskij tvrdi da *Ribanje* nije imitacija talijanskih ekloga i da je u njemu pjesnik »pošao potpuno samostalnim putem«, M. Medini vrijednost vidi u vjernom slikanju ribanja ali kritizira poučne razgovore, sa čime se ne slaže A. Jensen, za B. Vodnika *Ribanje* je najoriginalnije djelo stare hrvatske književnosti u kojemu je on za tristo godina pretekao svoje vrijeme, odnosno on je naš *prvi realist*, sa čime se ne slaže M. Kombol nazvavši Hektorovićev realizam »pukom faktografijom stvarnosti« koja je »nepjesnička kao svaka faktografija«, dok su za M. Franičevića likovi oblikovani prema piščevoj zamisli, a ne prema živim ljudima njegova vremena (v. Kolumbić, 1970: 125-127).

1987;⁷ Sambunjak-Sambunjak, 2009.) i isticjanja konkretnih vrijednosti, u koje Kolumbić svrstava tri misaone komponente: demokratizam i humanizam,⁸ zatim moralističke umetke koji su, uglavnom, iz Marulića

⁷ Oko žanrovskog određenja *Ribanja* ne postoji jednostavan i jednostavan odgovor: *Ribanje* je i poslanica, i ekloga, i putopis, ali ni jedno od navedenoga u konvencionalnom smislu, jer je Hektorović pisao ono što je želio, ne osvrćući se na žanrovske konvencije koje su mu zasigurno bile poznate (Franičević, 1970: 21). Mira Muhoberac reći će da u *Ribanju* pjesnik prevladava žanrovske konvencije renesansnoga doba, da gradi različite književne prostore: i spjeva, i poeme, i pjesme, i poslanice, i himne, i pohvalnice, i idile, i pastore, i bukolike, i dnevnika, i putopisa, i drame, i stihovanog romana (Muhoberac, 1998: XXIII), odnosno viteškog romana i potrage za gralom (Sambunjak – Sambunjak, 2009.), a Švelec će dodati i autobiografskog spjeva, i moralno-didaktičnog spjeva, i ribarske ekloge (Švelec, 1970: 80), ali uz napomenu da *Ribanje* nije i ništa od toga, jer izmiče uobičajenoj klasifikaciji.

Kojoj književnoj vrsti pripada *Ribanje* istraživao je Pavao Pavličić ustvrđivši da književne vrste predstavljaju temelj renesansne poetike: »Zato se u renesansi uz književne vrste vezuju na jednoj strani sadržaji koji će se njima obuhvatiti, a na drugoj strani stilovi kojima će se to učiniti. Komediji je primjeren jedan tip sadržaja (likova, ambijenata, fabula) i jedan tip upotrebe jezika, epu drugi, a pastorali treći.« (Pavličić, 1987: 104) Nepoštitvanje žanrova i njihovih konvencija znak je odustajanja od jedne poetike, od jedne koncepcije literature:

»Ako *Ribanje* i *ribarsko prigovaranje* pripada nekoj od tradicionalnih renesansnih vrsta, onda to mogu biti samo dvije među njima: ekloga ili poslanica. (...) Napokon, svi oni aspekti koje smo nabrojili kao osobine po kojima se *Ribanje* razlikuje od ekloge upravo ga najviše približavaju poslanici. Temeljna realistična nota i velika preciznost djela u stvarima zemljopisa, navigacijske tehnike i maritimne faune (što je sve u naše vrijeme višestruko provjeravano), također približavaju to djelo navadama epistolarnoga žanra toga vremena.« (Pavličić, 1987: 100, 102) Za poslanicu je opet djelo ponešto predugo, izrazita je težnja za simetrijom nesvojstvena poslanici, a i neki sadržaji nisu primjereni poslanici (npr. natpjevavanje Paskoja i Nikole).

Ali na kraju analize Pavličić dodaje i mogućnost da *Ribanje* sadrži i elemente manirističkoga djela (kroz odnos prema tradiciji, odnos literature i zbilje, traganje za smislom pisanja).

⁸ »Ljubav prema čovjeku izbija stalno iz Hektorovićeve djela, isto kao i ljubav prema prirodi, bilo da se tu radi o interesu kako nastaju rijeke, o ljubavi prema

i Diogena Laerta⁹ (Diogen iz Laerte) i tekstove narodnih pjesama (v. Kolumbić, 1970.).

Nakon što je 1970. godine objavljen *Zbornik radova o Petru Hektoroviću* sa 23 priopćenja i nakon što se u parafraziranju trodnevnog putovanja četvorice muškaraca (Hektorović, Nikola, Paskoj i njegov sin) od Staroga Grada (Ploča), preko Zavale, Kabla, Lučišća, uvalice na Braču nadomak Šolte, do Nečujma sve do povratka u Tvardalj/Tvrđalj¹⁰ gotovo neizostavno spominje ulovljena riba, a među njima i veliki zubatac *kako telić* i »antologijski opis velikoga broja riba na početku trećega dijela« (Muhoberac, 1998: XXIII), istraživanje životinjskoga svijeta u *Ribanju* čini se ponavljanjem već istraženoga. Ovdje je to ipak postavljeno kao temeljni zadatak, a njegovu (ne)opravdanost pokazat će provedeno istraživanje i tekst koji slijedi.

2. CARSTVO ANIMALIA U RIBANJU

U svojim interpretacijama *Ribanja* hrvatski su povjesničari spominjali i komentirali određene životinje, ali bez cjelovitih konkretnih podataka

svakodnevnom radu, o užitku u dobroj hrani, uspjelom lovu, ugodnoj pjesmi i odmoru u hladovini, o divljenju prema prirodi, o zanosu prema dobru i priprostu čovjeku.« (Kolumbić, 1970: 127)

⁹ Istraživači *Ribanja* su, uglavnom, zamjerali Hektoroviću unošenje moralističkih umetaka u djelo, jer se njime udaljio od istinitog prikazivanja ljudi i događaja. Ipak ostaje napomena da »bi bilo potrebno istražiti je li to idealiziranje ribara kao pretjerano mudrih ljudi neopravdano ili se ono uklapa u pjesnikovu ideju vodilju.« (Kolumbić, 1970: 128)

¹⁰ O izgovoru ovog toponima, naziva dvorca, Marin Franičević kaže: »U Akademijinu izdanju od 1874. krivo stoji Tvrđalj mjesto Tvardalj, kako piše Hektorović, jer se to *a* izgovaralo u Starom gradu onda kao i danas. Ista je stvar s prezimenom pjesnika Brtučevića, koje treba pisati Bartučevića.« (Franičević, 1964: 117) Frano Maroević tvrdi da se treba pisati Tvrđalj (Maroević, 1970: 153).

o vrstama i čestotnosti njihova pojavljivanja.¹¹ Različiti su im znanstvenici posvećivali različitu pozornost, pa tako neki od njih poimence nisu spomenuli niti jednu životinju (Ježić, 1993.), neki su općenito govorili o ribama (Muhoberac, 1998.), neki su životinjski svijet sveli, uglavnom, na »ribe svakojake« (Vodnik, 1913.), neki su nazivima riba dodali i pokoji naziv za kontinentalnu životinju (npr. lav, telić; Medini, 1902.), a naj-pozornije ih je donosio Marin Franičević (Franičević, 1964: 177, 156; Franičević, 1970: 22).

U ovom je radu istraživanje životinjskoga svijeta provedeno na 48 stranica kritičkog izdanja *Ribanja* iz edicije Pet stoljeća hrvatske književnosti (knjiga 7, priredio Marin Franičević, Zagreb 1968: 173-221). Usmjerenim je čitanjem ispisano 36 zooleksema s ukupno 86 potvrda u tekstu (v. *Tablicu 1 – Životinjski svijet u Ribanju i ribarskom prigovaranju*) što znači da se na svakoj stranici u prosjeku pojavljuju skoro dva zoonaziva (točnije 1,79 zoonaziva).

Tablica 1 – Životinjski svijet u Ribanju i ribarskom prigovaranju

Red. br.	Naziv životinje	Navodi iz djela	Ukupno
1.	arbun	<i>Šargi, trilje koje tko god bi zbrojio, / I arbuni toje, vid bi se utrudio (205)¹</i>	1
2.	čarnorep	<i>Šnjimi se hitahu škarpine kolike, / I ke se micahu komarče velike, / Čarnorepi tokoj nemali za timi / Kih biše velik broj ribami mev svimi. (205)</i>	1
3.	drozgi	<i>Salpe se lovljahu, vrane, drozgi, pici, / Mev kimi višahu pagari velici. (205)</i>	1
4.	hart	<i>Košuta kon lava brez straha kad biše, / Zec tokoj kon harta gdi se ljudi čude (207)</i>	1

¹¹ U odnosu na biljni svijet u *Ribanju* napravljeno je nešto više: izdvojeno je 16 biljnih vrsta iz *Ribanja*, pridruženi su im latinski nazivi i njihova domovina (v. Matković, 1970: 226).

5.	jelenčac, jelenak	<u>Susrite me, mila majko, jedan tihi jelenčac (188); I udarih tihoga jelenka u sardašce, / I kada ja pogledah onoga tiha jelenka / Gdi se htiše na drumku s dušicom razdiliti, / Vide mi ga milo biše kako mojega brajena, tihoga jelenka (188)</u>	4
6.	janje	<u>Nahital bi kanjac, jer ovdí love se, / Procipov i janjac dokle on donese. (193)</u>	1
7.	jastog	<u>Udri dva jastoga dobra i nemala, / Po sridi svakoga rana je dopala. (220)</u>	1
8.	ježina	<u>Noseć skrabijicu i š njom pobuk novi / I staru mrižicu kom ježine lovi (175); Za svim tuj razbiše, jur kad siti bismo, / Ježin kê skupiše prem kad sisti htismo. (192); Kad (ne znam ča biše) žeja me napade, / Al bihu kopita uzrok, al ježine, / Al vručina lita, al ke stvari ine. (195)</u>	3
9.	kanjac	<u>Nahital bi kanjac, jer ovdí love se, / Procipov i janjac dokle on donese. (193)</u>	1
10.	komarča	<u>Š njimi se hitahu škarpine kolike, / I ke se micahu komarče velike, / Čarnorepi tokoj nemali za timi / Kih biše velik broj ribami mev svimi. (205)</u>	1
11.	konj	<u>Već mi nigda zarobiše tri junačke dobre konje / dva siromaha, / tere sta dva konjica mnogo lipo razdilila. (187); Sva je tada družina barze konje ustegnula (189); Radosave, / Udrio je ostrogami junačkoga dobra konja (189); Barzo mi su junaci barze konje pohitali / Tere mi su poseli junačke dobre konje. / Radosav mi ne može svoga konja uhvatit / Zašto mu se barz konj biše po livadi razigrao. / Za njim to mi potičući vojevoda klikovaše: / Stani jure, konju, stani jure, barzi konju, / aj davori konju, / Stani jure, barzi konju, da bi, konju, zaginuo! (190); Tere mi je otišao za družinom brez konjica (190); Za njim se je upustio Vlatko udinski vojvoda / Na svojemu, vitez Vlatko, junačkomu dobru konju. (190); Položivši vito kopje barzu konju meju uši. (190); Sabljice da ne pašu, konjica da ne jižju (192); I konji povodni ki jizdit umiju / Veće su ugodni negli ki se riju. (200)</u>	17

12.	kopito (vrsta školjaka)	<u>Zatim malo stavši kopit navadiše / Pak plav privezavši obid pripraviše. (192); Kad (ne znam ča biše) žeja me napade. / Al bihu kopita uzrok, al ježine. / Al vručina lita, al ke stvari ine. (195)</u>	2
13.	košuta	Košuta kon lava brez straha kad biše, / Zec tokoj kon harta gdi se ljudi čude (207)	1
14.	lastovica	Uklon' se i biži i nemoj to dati, / Svej u jednoj hiži lastovicam stati. (203)	1
15.	lav	Maknuv se kako lav Nikola van skoči (174); <i>Košuta kon lava brez straha kad biše, / Zec tokoj kon harta gdi se ljudi čude (207)</i>	2
16.	ogar (lovački pas)	<u>Lačahan skakće vas, igra se i trudi. / Da sit čud promini, reži'ljiv je k svakomu, / Priličan se čini ogaru velomu. (202)</u>	1
17.	pagar	<i>Salpe se lovljahu, vrane, drozgi, pici, / Mev kimi višahu pagari velici. (205)</i>	1
18.	pas	Prolij malo vode gdigodi na ploču / Gdi psi ne dohode ki ju žadni loču, / Gdi sunce prižiže kada je sušina, / Znat češ kako dviže mokrinu vručina. (184); <u>Rec' mi: kakov je pas i koje je čudi? (202)</u>	2
19.	pic	<i>Salpe se lovljahu, vrane, drozgi, pici, / Mev kimi višahu pagari velici. (205)</i>	1
20.	ptica	<u>Na hladu tuj speći, koli bi sladak san! / Ptice žubereći dokle poznaše dan. (203); Kad su živinice ričmi govorile / I kad su ptice pojuć svih učile (207)</u>	2
21.	riba	I na to ubranu travu gorske paše / Ličminom vezanu da se ribe straše, Kopitnjak i osti i luča zametaj / S kim će ribe bosti večer vozeć uz kraj. (174); Još Paskoj dovede sina za potrebe / Koji š njim prisede da buca na ribe . (174); Došad u Zavalu parvi lov počaše / Gdi velu ni malu ribu ne ujaše (175); Pojdoše naprida, opet ju spuščajuć / Kud je ribam črida, pobukom bucajuć (175); Toj jutro ne htiše kopitnjak ni osti, / Mrižom bo loviše tuj ribe zadosti (175); Negli uhitiše zubaca za sriću / Ki priličan biše k jednomu teliću, / Koga ne ispletoše kako ribe ine / Negli ga ojdoše da tako počine. (175); Ribam da je more dom, toj mož' viditi, / Na suhu ne more nijedna živiti. / Ribam zlohotnici ki jih	22

		opstupaju / Jesu svi lovnici koji jih hitaju. / S koga riba gine oružje jest onoj: (177); Na plav jim poslasmu svakih rib zadosti (177); Rih ja: druzi mili, nač hitasmu ribe / Ča smo pozabili svi naše potrebe? (178); Vazmi svaki vaju, rih; barže ribari / Mišati ne haju s ribom marsne stvari (178); <u>Ništar ne šćedivši kupit sve ča more / Za našu potribu, jer mi se čini to / Neslatko svej ribu blagovat u lito. (193); <i>I rib naloviše, ja ti dim, za niko, / Koko sami htiše, čudo priveoliko. (204); Š njimi se hitahu škarpine kolike, / I ke se micahu komarče velike, / Čarnorepi tokoj nemali za timi / Kih biše velik broj ribami mev svimi. (205); Pohvali perivoj, zide svekolike, / I ribe kim ni broj i sve njih konike (206); Činij ja doniti iznam iz plavi van / Od rib ke loviti trudiše oni dan (206); Oh lipo ti biše meni pogledati / Kad riba ploviše gdi ju on zamlati. (219); Ribe nabodoše ne prem koko htiše / Ner koko mogoše, malo mraka biše. (220); Bil bih ti poslal rib, viteže svim pravi, / Ne to cića potrib nego zarad ljubavi. / Već ča si daleče, mev nami je gora, / A znaš ča se reče: jij ribu iz mora, / A meso iz kože, jer jedno i drugo / (kako znaš) ne može liti stat nadugo. (221)</i></u>	
22.	salpa	<i>Salpe se lovljahu, vrane, drozgi, pici, / Mev kimi višahu pagari velici. (205)</i>	1
23.	sokol	<i>I malo pospavši, barži od sokola, / Vidismo ustavši gdi grede Nikola (193)</i>	1
24.	stado	<i>Zatim se spraviše, dav pastiru piti, / Ki pivši želiše k stadu svomu iti. (193)</i>	1
25.	stoka	<i>Nepomnja rastiče stoke i velike / Kako kad ističe vodica iz rike. (196)</i>	1
26.	šarag	<i>Šargi, trilje koje tko god bi zbrojio, / I arbuni toje, vid bi se utrudio (205)</i>	1
27.	škarpina	<i>Š njimi se hitahu škarpine kolike, / I ke se micahu komarče velike, / Čarnorepi tokoj nemali za timi / Kih biše velik broj ribami mev svimi: (205)</i>	1
28.	telić	<i>Negli uhitiše zubaca za sriću / Ki priličan biše k jednomu teliću, / Koga ne ispletoše kako ribe ine / Negli ga ojdōše da tako počine. (175)</i>	1

29.	trilja	<i>Šargi, trilje koje tko god bi zbrojio, / I arbuni toje, vid bi se utrudio (205)</i>	1
30.	ugarci	<i>Mnimo da ne uniju koliko ugarci, / Kad riči prosiju, tot veli mudraci. (216)</i>	1
31.	vrana	<i>Salpe se lovljahu, vrane, drozgi, pici, / Mev kimi višahu pagari velici. (205)</i>	1
32.	zec	<i>Košuta kon lava brez straha kad biše, / Zec tokoj kon harta gdi se ljudi čude (207)</i>	1
33.	zubatac/ozubatac	<i>Negli uhitiše zubaca za sriću / Ki priličan biše k jednomu teliću, / Koga ne ispletoše kako ribe ine / Negli ga odođe da tako počine. (175); Oni ozubatac komu ti ne prosti. (177); <i>Nikad se čujaše: nut praveć ovoga / Koga istezaše, zubaca veloga. (205)</i></i>	3
34.	zmija	<i>Svim mišćanom tvojim nastoj ljubak biti / I tujim i svojim, jer će t' bolje biti. / protiv tomu stoji kako ljuta zmija / Ka se svih ne boji, smradna oholija. (211)</i>	1
35.	zvir	<i>Koja zvir najgore ujida i rani, / Kojoj se nitkore vazda ne obrani? (...) Od divjih jest zviri nesramni laživac, / I ki dobrih tiri, zlobni raspravljivac; (202); I pravdu ljubimo, staviv je na sridu, / Brez koje vidimo zviri da se jidu. (209)</i>	3
36.	živinica	<i>Kad su živinice ričmi govorile / I kad su ptice pojuć svih učile (207)</i>	1

Legenda: prvi dan – crna boja, normalan font; drugi dan – podcrtan tekst; treći dan – kurziv

Prema čestotnosti pojavljivanja životinja, na prvom je rang-mjestu *riba* (22 potvrde), koja tako na razini ostvarenog životinjskog svijeta u *Ribanju* potvrđuje njegovo participiranje u ribarskoj (*ecloga piscatori*),¹² a

¹² Josip Torbarina govori o devet umetnutih »ekloga« u *Ribanje i ribarsko prigovaranje*. I dok Ramiro Bujas tvrdi da se ono ne može odrediti »kao ecloga piscatoria, kao idila, kao didaktični spjev ili bilo kako prema drugim djelima u svjetskoj književnosti. Nema nigdje ništa slično *Ribanju*. Djelo bez primjera, unikum.« (Bujas, 1951: 13), Josip Torbarina dodaje: »Slažem se, ali samo donekle, jer *Ribanje* ima nekih dodirnih tačaka s renesansnim latinskim, odnosno talijanskim ribarskim eklogama koje mora da su bile poznate Hektoroviću.« (Torbarina, 1970: 209)

ne pastirskoj eklogi (*ecloga pastoralis*) ili pastirskoj drami u kojoj je na prvom mjestu obično *zvijer*, odnosno četveronožna kopnena životinja (može biti i *stado* / v. Šundalić, 2003.); na drugom je mjestu u *Ribanju* prema čestotnosti pojavljivanja *konj/konjic* (17 potvrda), na trećem *jelenčac/jelenak* (4 potvrde), na četvrtom je mjestu s tri potvrde: *ježina, zvir, zubatac/ozubatac*, na petom mjestu s dvije potvrde: *kopito, lav, pas, ptica*, a na šestom je mjestu sa samo jednom potvrdom čak 26 zoonaziva (*arbun, čarnorep, drozak, hart, janje, jastog, kanjac, komarča, košuta, lastovica, ogar, pagar, pic, salpa, sokol, stado, stoka, šarag, škarpina, telić, trilja, ugarci, vrana, zec, zmija, živinica*) (v. Tablicu 2 – Čestotnost pojavljivanja životinja u *Ribanju* i *ribarskom prigovaranju*).

Tablica 2 – Čestotnost pojavljivanja životinja u *Ribanju* i *ribarskom prigovaranju*

Red. br.	Čestotnost pojavljivanja	Naziv životinje
1.	22	riba
2.	17	konj/konjic
3.	4	jelenčac/jelenak
4.	3	ježina, zvir, zubatac/ozubatac
5.	2	kopito, lav, pas, ptica
6.	1	arbun, čarnorep, drozak, hart, janje, jastog, kanjac, komarča, košuta, lastovica, ogar, pagar, pic, salpa, sokol, stado, stoka, šarag, škarpina, telić, trilja, ugarci, vrana, zec, zmija, živinica.

Ribarsku eklogu (*ecloga pescatoria*) određuje: prikaz života ribara, šumske se nimfe pretvaraju u morske nimfe, rustikalna božanstva zamjenjuju bogovi mora, tema je ljubavna ili natjecanje u pjevanju, razgovara se o čamcima, mrežama i vršama; kao ljubavnički pokloni daruju se školjke, kamenice, biseri i koralji; obično se odvija noću i završava s izlaskom sunca.

Ribanje je duže i ambicioznije od bilo koje talijanske ribarske ekloge, tema nije ljubav, nema grotesknih nemani (nego se spominju domaće poznate ribe); nasuprot ovome u *Ribanju* pitalice i zagonetke koje si postavljaju Paskoj i Nikola podsjećaju na ribarske ekloge (Torbarina, 1970: 213).

Postavlja se pitanje: kako su navedeni statistički zoopodatci uklopljeni u poetiku književnosti renesansnoga vremena, odnosno kako su ukomponirani u one sastavnice koje se neizostavno spominju u interpretacijama *Ribanja*, kao što su na primjer Hektorovićeve svakodnevice i usmena narodna pjesma?

2.1. Ravnomjernost i doslovnost

O odnosu zoopodataka i poetike renesansnog vremena moglo bi se reći da smještenost navedenih zooleksema unutar pjevanja signalizira stanovitu ravnomjernost: u *Parvom danu*, koji broji najmanje stihova i u kojemu su rezultati ribanja najslabiji, javlja se ipak 19 zooleksema, u *Drugom danu* 37, a u *Tretem danu* javlja se 30 njihovih potvrda. U literaturi o *Ribanju* ravnomjernost je više puta bila spomenuta. Spominje je Josip Torbarina kada govori o kompoziciji *Ribanja* i o umetcima »prigovaranja«: »Hektorović je svoje *Ribanje* prilično ravnomjerno podijelio u tri pjevanja, odnosno u tri »dana«: Prvi dan (1-508), Drugi dan (509-1078) i Treći dan (1079-1684). Svako pjevanje ima između 500 i 600 stihova. Drugo je nešto dulje od prvoga, a treće je najdulje. I umeci »prigovaranja« podjednako su raspoređeni u okvir pojedinog dana.« (Torbarina, 1970: 202) Simetriju u kompoziciji spominje i Pavao Pavličić kada govori o žanrovskoj pripadnosti *Ribanja*, jer: »djelo je po strukturi pravilno, postoji u njemu izrazita težnja za simetrijom, očito je nastojanje da se i sama struktura djela značenjski ispuni, a sve to za poslanicu nije karakteristično.« (Pavličić, 1987: 103)

Ako je ravnomjernost i simetrija bitna odrednica renesansne strukture, onda tomu načinu pisanja na stanovit način svoj prilog daje i leksička razina, odnosno ukomponirani zoonazivi unutar pojedinih pjevanja kako pokazuju statistički zoopodatci iz prethodnih redaka.

Renesansnu poetiku Hektorovićeve djela potvrđuju i neke druge sastavnice. Prema Pavličićevu mišljenju, *Ribanje* sadrži elemente renesansnog načina koncipiranja književnog djela i to ne samo u odnosu na

strukturu¹³ nego i u odnosu na stil (što znači da se na razini sintakse javlja prevlast nezavisno složenih rečenica, odnosno jednostavna sintaksa kao prvi korak prema razumljivosti djela, što je bitna odrednica renesansnog djela), ali i u odnosu na razinu pjesničke slikovitosti (jer prevladavaju doslovna značenja nad nedoslovnima što znači da je u renesansnom tekstu manje figura nego u baroknom, na primjer).

Životinjski svijet *Ribanja* većim dijelom potvrđuje spomenutu pjesničku slikovitost – uz maritimnu faunu epiteta se javljaju rijetko,¹⁴ a kada se i pojave, gotovo je redovito riječ o samo jednom – *veliki/velici* kojim se ostvaruju i svojevrsna lovačka pretjerivanja¹⁵ (*komarče velike*,

¹³ Pod strukturom Pavličić misli na numerički pravilnu kompoziciju koja je bitna odrednica renesansnog djela (a to potvrđuje i *Ribanje* podijeljeno na tri dana, svaki ima podjednak broj stihova), zatim na pravilnost u rasporedu građe, odnosno kaže on da postoji »stanovita pravilnost u rasporedu građe unutar pojedinih pjevanja, naime uravnoteženost odnosa dijaloških i refleksivnih dijelova, pa ravnoteža između akcije i opisa itd.« (Pavličić, 1987: 107), i dodaje da u *Ribanju* postoji i prostorno-vremenski kontinuitet bitan za renesansno viđenje stvari.

¹⁴ Realističnosti opisa pridonosi i odsutnost epiteta u opisu »ribanja« (obrnutim postupkom, dakle, uz pomoć epiteta u hrvatskim se renesansnim pastoralama stvarao zbiljski neovjerljiv prostor, što potvrđuje npr. *plaho zviere* u Nalješkovićevoj *Komediji I.*). Hektorovića ne zanima statičnost, »već pretežno ono, što je u zbivanju, u pokretu. Stoga nema kod njega statičnih opisivanja, nema kod njega mnogo pridjeva. Ali zato ima više glagola. Sve je dramatski. U svezi s tom osobinom on ne mari za boje, kao da je slijeper za šare dalmatinske prirode.« (Bujas, 1951: 13-14)

¹⁵ Hektorović piše o događajima do u detalje »istinito«: »Zbog toga su ga mnogi povjesničari književnosti i proglašavali realinom.« (Franičević, 1970: 21) Iako u tom pričanju nema prepuštanja fabuli, ipak se u opisu ribolova i u usporedbama, i pored lovačkih pretjerivanja i prastarih lovačkih priča, osjeća slikovita živost (npr. opis lovljenja zubaca velikoga kao telića ili nabranje ulovljenih morskih riba), kaže Franičević.

O trodnevnom ribarskom putovanju četveročlane posade često se u literaturi piše kao o prirodnom i motiviranom. Pa tako N. Petrovski kaže: »Njegovi opisi odlikuju se realizmom, sasvim neobičnom u XVI. stoljeću, ne samo za hrvatsku, nego i za evropske književnosti uopće.« (citirano prema Vodnik, 1913: 130) Hek-

pagari velici, zubaca veloga, velu ni malu ribu), dok se uz životinje s kopna vezuje nešto više epiteta: *tihi, dobri, brzi, ljuti, divji (tihi jelenčac, dobre konje, barze konje, ljuta zmija, divje zviru)*.

Nadalje, ako se u *Ribanju* potraže zoosporedbe (jer renesansni pjesnik ne ide dalje od antiteze, perifrize i usporedbe / Pavličić, 1987: 105/), uočiti će se također da ih je malo i da je pojam s kojim se nešto uspoređuje gotovo redovito životinja koja se kreće kopnom (*lav, telić, zviru, zmija, ugarci*). Pri tome su njihova prenesena značenja posljedica preklapanja pomalo neobičnih semantema iz semantičkih polja riječi uključenih u konkretnu usporedbu, kako u odnosu na prostor tako i u odnosu na likove, situaciju, povod. Na primjer, nakon što je Hektorovićevo plav bila spremna za isplavlavanje, Nikola je iz nje iznenada iskočio kao *lav* i otrčao kući po ono što je zaboravio, a to je skrabijica (posudica), novi pobuk (drvo, ribarsko oruđe) i stara mrižica. Inače leksem *lav* nije neobičan u pjesništvu hrvatskih petrarkista, iako je prema Buffonovoj (1707. – 1787.) antropocentričnoj klasifikaciji (*Histoire naturelle*, 1789.) svrstan u skupinu divljih životinja stranih podneblja (v. Visković, 1996.). Naime, prema jednom istraživanju¹⁶

torović svoj »svestrani realizam« potvrđuje i »kao ljubitelj istine«, jer je zabilježio narodne pjesme onako kako ih je čuo pjevati u puku, kaže Vodnik (1913: 130-131). Nadalje, njegov realizam potvrđuje i njegov demokratizam (Slavko Ježić kaže za Hektorovića »(...) komu je otac Marin bio jedan od najodličnijih hvarskih patricija i u Mlecima tražio pomoć protiv pučana, u svojem pjesništvu pokazuje za ono doba neobičnu demokratsku crtu.« /Ježić, 1993: 85/), ljubav prema čovjeku i puku, jer Petar ne nastavlja živjeti onako kako je živio njegov otac Marin, koji je kao plemić bio protiv pučana i njihove bune u kojoj su se borili za ravnopravnost i socijalnu pravdu. Novak kaže: »Među najgorčenijim neprijateljima pučkih traženja bio je i otac našeg Petra Hektorovića, kako smo to već kazali.« (Novak, 1970: 11)

¹⁶ Na izbornom kolegiju *Flora i fauna hrvatske renesansne književnosti* (šk. g. 2005./06.), čiji je nositelj bila prof. dr. sc. Zlata Šundalić, studenti su istražili faunu unutar 512 pjesama (jer ih je toliko uključeno u *Pjesni Šiška Vlahovića*) iz *Ranjinina zbornika* prema izdanju Stari pisci hrvatski, knj. II, priredio Milan Rešetar, Zagreb 1937. Dobiveni su rezultati prema čestotnosti pojavljivanja predočeni u sljedećoj tablici:

Menčetićevih 512 pjesama iz *Ranjinina zbornika*, životinja *lav* je dosta uvjerljivo na prvom mjestu, i to najčešće kao *comparandum* uključen u kontekst ljubavi: lirskog subjekta razdire ljubav »*jak zvir lav*« (Menčetićeva pjesma [Br. 7]) ili mu se čini da je njegov život zbog neosvojiva dva zlatna prama »*u nokteh od lava*« (Menčetićeva pjesma [Br. 14]). U jednom drugom renesansnom žanru, u pastoralno-idiličnoj drami leksem *lav* se također pojavljuje i ima oko 30 potvrda (u 9 djela)¹⁷ koje se češće javljaju u prenesenu amoroznu značenju.

Čestotnost pojavljivanja životinja u pjesmama Šiška Vlahovića (Menčetića)

Redni broj	Čestotnost pojavljivanja	Naziv životinje
1.	37	lav
2.	18	zviri
3.	15	sokol
4.	14	jelen
5.	13	ptice
6.	12	zmija
7.	8	pas
8.	6	zmaj, zec
9.	3	hrt, pčela
10.	2	grlica, morska sirena, crv
11.	1	slavuj, vukodlak, jaganjac

¹⁷ Ovdje se konkretno misli na sljedeća djela:

- Vetranović, Mavro. 1872. *Posvetilište Abramovo*, Stari pisci hrvatski, knj. IV, 2. dio, priredili V. Jagić, I.A. Kaznačić, Gj. Daničić, Zagreb.
- Vetranović, Mavro. 1982. *Istorija od Dijane*, »Forum« br. 1-3, Zagreb.
- Držić, Marin, 1962. *Tirena*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 5, Zagreb.
- Držić, Marin, 1979. *Pripovijes kako se Venere božica užeže u ljubav lijepoga Adona u komediju stavljena*, u: Marin Držić, *Djela*, priredio Frano Čale, Zagreb.
- Gučetić Bendevišević, Šavko, 1978. *Raklica*, »Croatica«, 11-12, Zagreb.
- Lukarević Burina, Frano, 1878. *Vjerni pastier*, Stari pisci hrvatski, knj. X, priredio Fr. Rački, Zagreb.
- Zlatarić, Dominko, 1899. *Lučmir pripovijes pastijerska*, Stari pisci hrvatski, knj. XXI, priredio P. Budmani, Zagreb.
- Sasin, Antun, 1888. *Filide*, u: *Djela Petra Zoranića, Antuna Sasina, Savka Gučetića Bendeviševića*, Stari pisci hrvatski, knj. XVI, priredio P. Budmani, Zagreb.

Kako razumjeti Hektorovićevu usporedbu u kojoj on za Nikolu Zeta, kojega opisuje kao *mlada i gždava* ribara, kaže da je zaboravio skrabi-jicu (posudicu), novi pobuk (»drvo kojim ribari udaraju po vodi da se riba plaši i bježi u mrežu« /Klaić, 1968: 340/) i staru mrižicu i da se zbog toga vratio kući i to tako da je skočio kao *lav*: *Maknuv se kako lav Nikola van skoči* /Hektorović, 1968: 174/)? Dok su, naime, u kontekstu ljubavi u slučaju Menčetićeve poezije ili pastoralno-idilične drame semantemi iz semantičkog polja riječi *lav* (snaga, jakost, glasnost, borbena agresivnost, ...) govorili, uglavnom, uvjerljivo o intenzitetu ljubavi, u slučaju Hektorovićeva Nikole Zeta koji zbog zaboravljene stare mrižice, drvenoga štapa i posudice skoči kao *lav* to se i ne bi moglo reći. Ipak, postoji li neko realno utemeljenje, neka dodirna točka, *tertium comparationis*, između *lava* i zaboravnoga ribara Nikole? U rječnicima¹⁸ se, naime, kao prepoznatljiva značajka ove životinje navodi da je ona krupna, jaka životinja, gipka tijela i velike glave oko koje mužjaku raste griva, ima kratkodlako krzno riđe boje, a vrh repa završava pramenom dlake s bodljom. Od navedenih bi se semantema u Hektorovićevu usporedbu moglo ukomponirati jedno značenje primjereno i situaciji i zbilji, a to je gipkost tijela: Nikola je iskočio iz plavi gipko, vješto kao *lav*, čemu u prilog ide i činjenica da je kako je već rečeno predstavljen kao mladi ribar. Opis Nikolina iskakanja s plavi predočen je čitatelju stoga kao opis lika ribara iz svakodnevice ali uz pomoć literature¹⁹

Sasin, Antun, 1888. *Flora*, u: *Djela Petra Zoranića, Antuna Sasina, Savka Gučetića Bendeviševića*, Stari pisci hrvatski, knj. XVI, priredio P. Budmani, Zagreb.

¹⁸ Usp. Ladan, Tomislav, 2006. *Etymologicon, Tumač raznovrsnih pojmova*, Masmedia, Zagreb.

¹⁹ Za Petra Hektorovića je poznato da je održavao veze s Dubrovnikom, a potvrđene su »u međusobnim pjesničkim poslasticama, darovima i posjetu Hektorovića Dubrovniku 1557. (...).« (Foretić, 1970: 132). I leksik, tj. riječi koje nisu čakavske dovode u svezu Hektorovića s dubrovačkim piscima: »Kao što znamo Hektorović ih može crpiti iz dva izvora: iz narodne poezije i iz tekstova dubrovačkih pisaca. Mislim da bi se moglo dokazati da se Hektorović služio jednim i

i s inoviranjem aktualiziranih semantema: u usporedbi s *lavom* umjesto o različitim aspektima ljubavi, što je čest slučaj u renesansnoj lirici ili pastoralno-idiličnoj drami, ovdje se zoousporedbom govori o tjelesnom, o gipkosti i brzini tijela, i to u svakodnevicu.

U prenesenom se značenju, pored već spomenutoga lava, pojavljuju još i: *telić* (kada se u stilu lovačkih priča preuveličava veličina ulovljena zubatca /Hektorović, 1968: 175/), *zviri* (kada se objašnjava da se treba ljubiti pravda, jer se bez nje zviri izjedu, tj. ljudi / Hektorović, 1968: 209/), *zmija* (kada se objašnjava kako se prema mještanima treba biti ljubak i u tome ustrajan kao ljuta zmija, kao smradna oholija koja se nikoga ne boji; ovdje je neobično da se u usporedbi kao pojam s kojim se nešto uspoređuje pojavljuje nešto negativnih konotacija, ali na taj način da kontekstom dobiva pozitivne konotacije – zmijska ustrajnost u oholosti treba biti primjer za ustrajnost u dobroti / Hektorović, 1968: 211/) i *ugarci* (mogu označavati i morske pužice, ali i neku vrstu crva, što znači da se u oba slučaja uz njih vezuje semantem sićušnosti koji pjesnik koristi kada, nakon što su prispjeli na Kabal i on sam otišao na obalu, razmišlja o priprostome puku. Hektorović dolazi do zaključka da je puk bogat, jer ih krasi i razum i pravda: čovjek bi pomislio da je u njih malo pameti koliko

drugim izvorom (...).« (Franičević, 1964: 171). U *Ribanju* se ono potvrđuje i intertekstualnošću, jer Hektorović donosi stihove iz 305. pjesme Šiška Menčetića:

Šiško Menčetić [Br. 305] [<i>Huda sreća ote mi gospođu.</i>]	Petar Hektorović <i>Ribanje i ribarsko prigovaranje</i>
ar je sve taščina ovi svit što prosi, jakino maglina ku vitar zanosi. (Menčetić, 1937: 177)	Jer je sve taščina ovi svit ča prosi, Kakono maglina, kû vitar raznosi, (Hektorović, 1968: 217)

Možda ih povezuje i još jedan detalj, već prethodno spomenuti lav, koji u Menčetićevoj poeziji zauzima prvo mjesto, a kod Hektorovića ima tek dvije potvrde. Čini se da lav ne pripada ni Hektorovićevu ribanju, odnosno morskom bestijariju, ali ni onom ostvarenom u narodnoj pjesmi, nego upravo njegovoj lektiri u kojoj je svoje mjesto imao i Menčetić.

i u ugarcima, ali kad se malo bolje pogleda, oni su pravi veliki mudraci / Hektorović, 1968: 216/).

*

Ako renesansnu poetiku književnog djela određuju, između ostaloga, i ravnomjernost i prevlast doslovnih nad nedoslovnim značenjima, onda u odnosu na Hektorovićevo *Ribanje* navedeno potvrđuje i ukomponirani životinjski svijet kako na kompozicijskoj tako i na stilskoj razini.

2.2. Svakodnevica

Svakodnevne ekonomske prilike na Hvaru utjecale su i na konačni izgled *Ribanja i ribarskog prigovaranja*. Na otoku s relativno sređenim ekonomskim prilikama glavni je izvor prihoda bila poljoprivreda (posebice vinogradarstvo)²⁰, ribarstvo i trgovina. Zbog toga ne čudi Hektorovićevo upućenost, pa onda i realističnost u opisima ribarenja i riba. Ribarstvo na Hvaru dostiže najjači uspon tijekom XV., XVI. i XVII. stoljeća: »Pored prehrane domaćeg stanovništva, riba je dolazila u obzir u posoljenom stanju za izvoz, kako smo to već spomenuli i za zamjenu za žito.« (Novak, 1970: 13) U svom latinskom predavanju o podrijetlu i zgodama Slavena (*De origine succesibusque Slavorum*) iz 1525. godine, Vinko Pribojević opisuje Hvar, hvarski književni krug kao i ekonomsku podlogu kulture XVI. stoljeća čiju glavninu čine, pored već spomenuta vinogradarstva i ribarstva, možda i brodogradnja: »Zna se da je u samoj Vrboski za vrijeme bune (1512.) opljačkano 4000-5000 barila (vlastite proizvodnje) srdela, a isto toliko i skuša.« (Franičević, 1964: 143) U Hektorovićevo nabranjanju ulovljenih riba i drugih morskih vrsta, kao što je već pokazano najčešće bez epiteta (*riba, ježina, zubatac/ozubatac, kopito, arbun, čarnorep, drozak,*

²⁰ »Vinogradarstvo je bilo Statutom zaštićeno i strogo zabranjen uvoz vina bilo iz kojega mjesta ili države na Hvar i Vis.« (Novak, 1970: 12)

jastog, kanjac, komarča, pagar, pic, salpa, šarag, škarpina, trilja, ugarci, vrana) nema Pribojevićevih srdela i skuša, iako su one bile siguran izvor prihoda. Zašto?

Ako je istina da je u *Ribanju* sve zapisano »pravom istinom«, kako pisac piše Pelegrinoviću²¹, onda su njegovi ribari lovili krupniju morsku ribu²², ali ne i onu sitnu plavu (skuša naraste do 0,70 kg). Trećega dana, kaže se u *Ribanju*, bačene su mreže i ulovljeno je riba »čudo priveliko« (*I rib naloviše, ja ti dim, za niko, / Koko sami htiše, čudo priveliko. / Hektorović, 1968: 204/*); krupnija morska riba je imenovana, a ona sitna plava nije, što ne mora značiti da nije bila i ulovljena. Jer ako je Pribojević zapisao da je ulov srdela i skuša jedan od glavnih temelja hvarskoga gospodarstva, ostaje otvoreno pitanje je li moguće da u tri dana ribarenja Hektorovićevi ribari nisu ulovili niti jednu srdelu ili skušu, odnosno postavlja se pitanje je li u *Ribanju* zapisano sve »pravom istinom«.

Naime, Hektorovićevo istinosno i realistično (o)pisanje nisu svi književni pjesničari razumjeli kao realističko. Nešto drugačije razumijevanje pjesnikova realizma u *Ribanju* iznio je Tonko Maroević: »Pisanje Petra Hektorovića ne samo da nije 'realističko' (pogotovo ne po *procédéu*), nego nije niti 'oponašanje' kakvo renesansne teorije pripovijedaju (po vezanosti za stvari mogli bismo ga možda, sasvim uvjetno, nazvati

²¹ U pismu Mikši Pelegrinoviću (od 20. X. 1557.) Hektorović piše: »Zato ti dam znati da sam ja veliku pomnju stavil ispisati izvarsnomu vitezu onomu i dati na znanje sve ribanje moje i vas put moj pravom istinom onako kakov je bio, ne priloživ jednu rič najmanju, jer se inako nije pristojalo ni onomu komu pisah ni meni koji sam pisal, budući mi draga bila vazda istina u svemu, i toliko veće, zašto tko godi bi šteći poznal da su riči novo složene i izmišljene, mogla bi po tom verovati i daržati da je i sve ostalo ono s lažom složeno i izmišljeno.« (Hektorović, 1968c: 224-225)

²² Prema podatcima koji se mogu naći na internetu ulovljene ribe Hektorovićevih ribara mogu težiti: arbut – do 3 kg, čarnorep – do 0,60 kg, drozd – do 2 kg, jastog – do 5 kg, kanjac – do 0,40 kg, komarča – do 10 kg, zubatac – do 16 kg, pagar – do 9,5 kg, pic – do 2,5 kg, salpa – do 2 kg, šarag – do 2,5 kg, škarpina – do 5 kg, vrana – do 2 kg.

‘reistom’).« (Maroević, 1970: 39) Realizam (kao odrednicu stilske formacije) u *Ribanju* kao krivu premisu promišljao je i Marin Franičević (Franičević, 1964: 174), i Franjo Švelec (Švelec, 1970: 83), i Frano Čale koji je konstatirao da su ga (realizam u *Ribanju* – op. Z. Š.) jedni isticali, hvalili i pridavali mu pozitivnu vrijednost, a drugi poricali i negativno ga vrednovali (Čale, 1970: 98).

Kako se u navedena razmišljanja uklapa životinjski svijet iz *Ribanja*?

Nazivi životinja, zajedno s nazivima za određena oruđa imenovana prema određenoj životinji (na primjer: kopitnjak – oruđe za hvatanje kopita, školjki; kanjčenica – sprava za lovljenje kanjaca), zajedno s nazivima životinjskih nastambi imenovanih prema određenoj životinji (ribnjak, golubinjak, rebčar – nastamba za vrapce, kokošinje misto), kao i opisi svakodnevnih situacija vezanih uz životinje koje ponekad djeluju i okrutno (*svakodnevne situacije*: domaće životinje određuju gdje je dom – drugoga dana pjesnik šalje Nikolu s nešto dinara u mošnji preko gore kako bi kupio sve potrebno, pa i procipa /vrsta sira/ i janjaca, jer je »*Neslatko svej ribu blagovat u lito*.« /Hektorović, 1968: 193/, i vratio se istoga dana u pratnji pastira koji mu je sve pomogao donijeti, a kada se okrijepio, poželio je vratiti se kući, svome *stadu*; nadalje uz pomoć svakodnevce objašnjava se određena meteorološka pojava – u objašnjenje kako nastaju rijeke, »*otkuda teku rike i potoci*« /Hektorović, 1968: 185/ i kako su povezane s morem neimenovani težak kaže da sunce svojom vrućinom ishlapi more, nastaju oblaci, kiša i potom rijeka, a da bi sve bilo jasnije podsjeća svoje slušatelje na situaciju iz svakodnevce: treba u ljeto prolići malo vode po ploči do koje ne dolaze žedni psi i ploča će se osušiti što će biti znak da je vrućina podigla, osušila mokrinu; *svakodnevne okrutne situacije*: treći dan ribanja primiče se kraju, pada noć, pali se »svičalo luč« na plavi, jedan ribar kormilari barkom, drugi uzima osti u ruke, lovi ribe, a pjesnik uživa kada ribar zamlati poneku od njih: *Oh lipo ti biše meni pogledati / Kad*

riba ploviše gdi ju on zamlati. (Hektorović, 1968: 219/)²³ – sve navedeno pridonosi, pored ostalih zemljopisnih, odnosno prostorno-vremenskih podataka realističnosti iskaza (u smislu reizma).²⁴

Odnosi li se to na djelo u cjelini ili samo na pojedinačnosti?

Problemom istinitosti i realističnosti u *Ribanju* bavio se, već je bilo spomenuto, i Franjo Švelec koji je došao do zaključka »da ‘istinitost’ Hektorovićeve *Ribanja* ima svoje granice, kao što uostalom granice ima ‘vjerno’ prikazivanje života i u najrealističkim djelima. Ali kod toga i u neposrednoj vezi s time javljaju se nova pitanja: da li ono što je u ribanju

²³ Navedeno potvrđuju i dva sljedeća primjera u kojima pjesnik opisuje spretnost ribara u lovljenju riba i jastoga, ali i okrutnost u načinu njihova lovljenja:

*Čudo sam vidio prohodeć oni kraj,
Jednom je grišio, ne veće, večer taj.
Jedana ku prežasaše mal mu se ne umače,
Jer nigdi ležasaše tajeć se mev skrače.
I drugi tuj vadri bolje nego mnjaše
Kojoj se pri sadri kus repa vijaše.
A niku nemilo, kakono sam htiše,
Upravi u rilo ko van rape biše.
Udri dva jastoga dobra i nemala,
Po sridi svakoga rana je dopala.
Kojino skačući po moru igrahu,
Šćipali mašući svoga zla ne znahu.* (Hektorović, 1968: 220)

Pri tome pjesnik naglašava da mu je bilo milije promatrati lovljenje riba ostima, nego na neki drugi način, zbog čega se svemu ponovno pridružuje i okrutnost:

*Ribe nabodoše ne prem koko htiše
Ner koko mogoše, malo mraka biše.* (Hektorović, 1968: 220)

²⁴ Već je rečeno da nešto drugačije razumijevanje Hektorovićeve realizma u *Ribanju* donosi Tonko Maroević. Prema njegovu mišljenju dvije riječi koje određuju *Ribanje* su istina i korisnost (poučiti čitatelja): »Od Petrarke pa sve do Petrovih dana (a i kasnije) opće je mjesto mnogih poetika da je istina jedan od osnovnih kriterija za poeziju. Drugi Hektorovićev zahtjev komplementaran je prvome i također je vrlo čest od antiknih vremena (Horacija, npr.) naovamo a to je: *korisnost*.« (Maroević, 1970: 35) Ipak, Hektorovićevo pisanje nije realističko, već možda reističko (Maroević, 1970: 39).

doista vjerno prikazano, u njemu kao cjelini znači samo to što doslovce kaže?» (Švelec, 1970: 83) Isto se pitanje može postaviti i u odnosu na životinjski svijet – životinje, a posebice ribe iz već spomenutog antolozijskog opisa iz trećega dana *Ribanja* dio su faktografije, ali one u dodiru s manje realnim ribarima-mudracima,²⁵ koji ih kao *nestvu* (dio lovine riba) svaki nosi kući, na stanovit način bivaju problematizirane: više knjiški negoli stvarni ribari nose kući stvarno ulovljenu ribu. Ostaje otvoreno pitanje jesu li ribari fizički doista mogli odnijeti kući sve što su ulovili.²⁶

Ako odgovor nije potvrđan, onda se na stanovit način potvrđuju riječi Ramira Bujasa zapisane još 1951. godine: »U Ribanju je Hektorović svakako nepatvoreno istinit. Tu iznosi zbilju onako, kako ju je on doživljavao. To znači, da se i u onome, što on ističe ili zanemaruje, pokazuju njegove duševne osobine.« (Bujas, 1951:13)

*

²⁵ Od realizma odstupaju Hektorovićeви ribari mudraci (Vodnik, 1913: 132), pri čemu treba reći da pjesniku mudrost i naobrazba nisu isti pojmovi: i ribar može razumno rasuđivati i komentirati stvari, a da pri tome nema visoku naobrazbu (prirodna inteligencija), dok se naobrazba stječe sustavnim školovanjem. Njegovi su ribari prilagođeni njegovu shvaćanju i time udaljeni od stvarnosti: »Hektorović je, naime, u »prigovaranje« unio više knjiške moralke nego svojih ličnih iskustava, on je, usput rečeno, u neku ruku izašao iz svog okvira, prilagođujući slike ribara svome shvaćanju i, stavljajući im u usta Pitagoru i neke druge filozofe moraliste, donekle ipak razbio cjelovitost spjeva.« (Franičević, 1970: 17)

²⁶ Ulovljene je ribe bilo »čudo priveliko«, kaže pjesnik. Kada bi se samo ono što je brojčano iskazano pretvorilo u kilograme, došlo bi se i do dvjestotinjak kilograma ribe, jer se uz morsku lovinu najčešće vezuje epitet *velici/veli*, što potkrepljuje pretpostavku da se uz ulovljenu ribu vezuje njihova najveća težina. Tom bi logikom već deset prebrojanih ulovljenih zubataca težilo 160 kilograma, a kada bi im se pribrojala i ostala riba »kih biše velik broj« (Hektorović, 1968: 205), dobio bi se pozamašan ulov koji se kao *nestva* i nije mogao baš tako jednostavno odnijeti kući, kako kaže pjesnik.

Maritimna fauna, dakle, od naziva do opisa načina njihova lovljenja uvelike pribavlja *Ribanju i ribarskom prigovaranju* faktografiju svakodnevlja; s druge pak strane ona svojom vezanošću uz knjiške ribare,²⁷ i to u relativno većim količinama, tu istu faktografiju dovodi u pitanje.²⁸

2.3. Usmena narodna pjesma

Četiri zabilježene narodne pjesme u *Ribanju* (bugarštica o Kraljeviću Marku i bratu mu Andrijašu koja govori o bratoubojstvu²⁹ te je neki svrstavaju u hajdučke pjesme³⁰, bugarštica o Radosavu Siverincu i Vlatku

²⁷ Istraživači *Ribanja* su, uglavnom, zamjerali Hektoroviću unosenje moralističkih umetaka u djelo, jer se njime udaljio od istinitog prikazivanja ljudi i događaja. Ipak ostaje napomena da »bi bilo potrebno istražiti je li to idealiziranje ribara kao pretjerano mudrih ljudi neopravdano ili se ono uklapa u pjesnikovu ideju vodilju.« (Kolumbić, 1970: 128)

²⁸ Istražujući napjeve iz *Ribanja* Lovro Županović je došao do zaključka da oni »ne mogu biti narodne melodije, ne samo naše nego bilo koje druge nacije« jer one apsolutno ovise »o stvaralačkom talentu jedne cjelovite skladateljske ličnosti.« (Županović, 1970: 55) Ako je to bio sam Hektorović, onda je to još veća pohvala njemu.

Na tragu ovoga promišljanja moglo bi se reći da je Hektorovićev stvaralački talent također intervenirao i u zbiljsku maritimnu faktografiju, nešto preuveličavajući, nešto zanemarujući.

²⁹ O ovom motivu Maja Bošković-Stulli kaže: »Široka tema o sukobu među dva brata veoma je popularna u južnoslavenskoj narodnoj poeziji i grana se u nekoliko tipova pjesama. Schmaus ih je razvrstao u pet glavnih skupina, od kojih su neke od naše teme prilično udaljene: pjesme koje govore o braći što se krvno zavade pri diobi baštine, ali ih pomiri plemenitost snahe; pjesme o braći koju je razdvojila zlobna snaha tražeći smrt svoga djevera; pjesme o sukobu među dva brata koji ne poznaju jedan drugoga; bliža je našem tipu ona skupina pjesama u kojoj brat ubije brata zbog intrige vile što im se prikazala kao djevojka, pa ju je svaki brat želio dobiti za sebe; peta je skupina naša – o ubojstvu brata pri diobi plijena.« (Bošković-Stulli, 1970: 189)

³⁰ U hajdučke je pjesme svrstava na primjer Matija Murko, a Maja Bošković-Stulli to komentira ovako: »Sve to i jest i nije točno.« (Bošković-Stulli, 1970: 185)

Udinskome, lirski pjesma *I kliče divojka* i počasnica *Naš gospodin poljem jizdi*) često su isticane kao jedine njegove vrijednosti. Tako Marin Franičević kaže: »(...) ali bih se ipak složio s Kombolom da su najvredniji oni stihovi koje je Hektorović samo zapisao.« (Franičević, 1964: 161) Danas se ovaj problem postavlja drugačije – narodne su pjesme integralni dio *Ribanja*, odabrao ih je, vjerojatno, sam pjesnik, a ne ribari »kako bi pomoću njih još jače i pjesnički savršenije izrazio svoje humanističke i renesansne preokupacije.« (Kolumbić, 1970: 129)

Realističnost ili vjernost istini u *Ribanju* treba razumjeti u kontekstu motivacije nastanka djela koja se svodi na pjesnikovu ideju »da u djelo integrira izvorne narodne umotvorine s kojima živi i uz pomoć kojih se duhovno i etički održava puk predstavljen u likovima ribara, da bez učena ukrašavanja obiđe s ribarima baštinu, doživi ljude, krajeve, običaje, krajolike, pjesnike i njihovu slavu« (Čale, 1970: 98). S takvom građom korespondira i dvodjelnost forme naznačena već u naslovu, *ribanje* i *prigovaranje*. Prvome planu pripada: opis puta, lova, obilazak predjela, imena ribara, nazivi oruđa, riba, hrane, toponimi, priče o Tvardalju, sjećanje na Marulića, Split, Vetranovića, spominjanje Bartučevića, dok drugome planu pripada bilježenje spomenika narodne umjetnosti; prvi je plan samo okvir³¹, preduvjet za zapisivanje narodnih pjesama, koje u cjelini djela samom djelu daju dostojanstvo poezije (Čale, 1970: 98).

Navedenu dvodjelnost potvrđuje i životinjski svijet ostvaren u *Ribanju*, kako vrstovno tako i frekvencijski – gotovo su podjednako zastupljene vrste iz svijeta Hektorovićeve svakodnevice i svijeta narodne pjesme: *riba* kao dio svakodnevice ima 22 potvrde, a *konj/konjic* kao zooleksem usmene narodne pjesme ima 17 potvrda; *zubatac/ozubatac* ima 3 potvrde,

³¹ Taj je realni okvir provjerio Ramiro Bujas: »Potaknut mišljenjem Petra Skoka o Hektorovićevu putu pokušao sam rekonstrukciju cijelog tog puta prema vremenu obroka, načinu putovanja (na vesla i jedreći) i pomorskim prilikama. Slijedeći zatim jedrilicom taj trag mogao sam potvrditi točnost svih Hektorovićevih navoda o putu i mogao sam uglaviti Brtučevićevu luku.« (Bujas, 1951: 13)

a *jelenak/jelenčac* 4 potvrde, odnosno nasuprot životinja putujućih vodom stoje životinje putujuće zemljom (v. Visković, 1996: 26), što se uklapa u kontekst tvrdnje da renesansni pjesnik ne ide dalje od antiteze, perifrize i usporedbe (Pavličić, 1987: 105). Spomenuta se antitetičnost nazire i u donošenju naziva životinja – u narodnoj se pjesmi koriste epiteti (*dobri konji*) i dvostruki epiteti³² (*junačke dobre konje*), a česti su i deminutivi (*jelenak, jelenčac, konjic, živinica*),³³ dok životinje iz Hektorovićeve mediteranske svakodnevice obično ne prati epitet,³⁴ kao što je već rečeno, ili ako se i pojavi, on glasi *veliki/velici*.

*

Istraživanje životinjskoga svijeta u *Ribanju* pokazalo je ravnomjernu zastupljenost životinja vezanih uz vodu odnosno uz more (*riba, ježina, kopito, zubatac/ozubatac, arbun, čarnorep, drozak, jastog, kanjac, komarča, pagar, pic, salpa, šarag, škarpina, trilja, ugarci, vrana*) i životinja vezanih

³² »Dvostruki epiteti u prvoj zapisanoj bugarštici, koji dakle nisu još mogli biti izrazom neke eventualno ustaljene literarne manire, svjedoče o stilskim oznakama usmene tradicije.« (Bošković-Stulli, 1970: 188)

³³ »Koji su bili izvori tih deminutiva u bugaršticama, teško je sada pouzdano znati, ali da im funkcija potpuno odgovara prirodi tih pjesama, koje opijevajući junačke bojeve i hajdučke zavade, kao da se žele što više osloboditi tih prvotnih sadržaja, lišiti se njihova u novoj sredini tuđeg herojskog duha, postati pitomima – to osjećamo iz te sabljice, plinka i drumka, pojmova koji u svome prvotnom značenju zaista ne napominju blagost, a niti bi im u nekom drukčijem kontekstu mogla odgovarati forma deminutiva.« (Bošković-Stulli, 1970: 188)

³⁴ Realističnosti opisa pridonosi i odsutnost epiteta u opisu »ribanja«, kojima se, na primjer, u hrvatskim renesansnim pastoralama stvarao i zbiljski neovjerljiv prostor (kao npr. *plaho zviere* u Nalješkovićevoj *Komediji I.*). Hektorovića, kaže Bujas, ne zanima statičnost te stoga u njegovu djelu i nema pridjeva; Hektorovića zanima: »pretežno ono, što je u zbivanju, u pokretu. Stoga nema kod njega statičnih opisivanja, nema kod njega mnogo pridjeva. Ali zato ima više glagola. Sve je dramatski. U svezi s tom osobinom on ne mari za boje, kao da je slijep za šare dalmatinske prirode.« (Bujas, 1951: 13-14)

uz kopno (*konj/konjic, jelenčac/jelenak, zvir, lav, pas, ptica, hart, janje, košuta, lastovica, ogar, sokol, stado, stoka, telić, zec, zmija, živinica*), iako bi se na temelju naslova mogle očekivati samo one prve, riblje vrste. Ravnomjernost je vidljiva ne samo vrstovno nego i često (životinje vezane uz more imaju 44 potvrde, a one vezane uz kopno 42 potvrde u tekstu), zbog čega percepciju faune u *Ribanju* treba preocijeniti,³⁵ jer se u većini tekstova o Hektorovićevoj djelu spominju samo zubatci i ostale morske životinje.

2.4. Žanrovski zoosignali (*košuta, lav, hrt, zec*)

Već je bilo rečeno da je pored Milorada Medinija³⁶ i Marin Franičević bio vrlo detaljan u donošenju popisa životinja iz *Ribanja*, posebice onih koje se kreću vodom.³⁷ Pri tome je Franičević izdvojio i prokomentirao i sljedeća četiri zooleksema: *košutu, lava, hrta i zeca*, naglasivši da oni ne pripadaju ni narodnom govoru, ni govoru ribara, ni Hektorovićevoj, nego da se »javljaju više kao plod lektire« (Franičević, 1964: 157).³⁸ O kojoj je konkretno lektiri riječ, Franičević nije dao određeniji odgovor.

³⁵ O potrebi preocjenjivanja *Ribanja* pisao je i Nikša Račić. On je istražujući napise u pjesnikovu Starom Gradu (ukupno je 36 različitih tekstova) došao do zaključka da je potrebno »preocijeniti« *Ribanje*: »Nakon našeg proučavanja napisa, čini nam se, trebalo bi preći dosadašnjim rezultatima postavljene granice i pristupe Petru Hektoroviću i izvršiti znatna preocjenjivanja u donesenim sudovima (...).« (Račić, 1970: 33)

³⁶ U Medinijevoj *Povjesti hrvatske književnosti* spominju se sljedeće životinje: riba, lav, telić, zubatac, škarpina, komarča, salpa, črnorep, vrana, drozak, pic, pogar (u *Ribanju* piše pagar), šarag, trilja, arbun (Medini, 1902: 210-222).

³⁷ Franičević gotovo redovito u svojim radovima posvećenim *Ribanju* spominje i njegovu maritimnu faunu: zubatac, škarpina, jastog, komarča, črnorep, salpa, vrana, drozgi, pici, pagari, šarag, trilja, arbun, kopita, kanjci (Franičević, 1964: 177, 156; Franičević, 1970: 22).

³⁸ »U »prigovaranjima« trećega dana koji počinju poslije susreta na moru na prvom su mjestu »pripovisti« o pradavnim mitskim vremenima kad su »živinice rični govornice« i kada su čežnje – česti motiv onoga vremena – bile usmjerene na

Hrvatska renesansna pastoralno-idilična drama poznaje sva četiri zoonaziva i njihove odnose koji funkcioniraju kao konvencija žanra: lav progoni košutu,³⁹ a hrt zeca,⁴⁰ ali i košutu i jelena. I dokidanje navedenih odnosa jedna je od konvencija ovoga žanra, koju su već Vergilijeви nastavljajući T. J. Kalpurnije Sikul i Kartažanin Nemezijan (III. st. n. e.) slavili kao novo »zlatno doba« (*aurea aetas*) (Bogišić, 1989: 18). U granicama žanra hrvatske pastoralno-idilične drame obje su konvencije percipirane ozbiljno (npr. i kada *lav* progoni *košutu* i kada oni žive skladno u miru),⁴¹ ali ne i u *Ribanju*. Nakon što su se, naime, Tretega dana oprostili od neimenovana gospodara na galiji, Hektorovićeva plav kreće dalje, a Paskoj i Nikola se počinju šaliti:

*Kad jidro napeše, htiše se napiti,
Zatim se počеше mev sobom šaliti* (Hektorović, 1968: 207),

nešto što je za uvijek izgubljeno. To je vrijeme »košuta kon lava brez straha kad biše«, »zec tokoj kon hrta« i kad »vočke gredihu« da bi se prividno umiješala i slatkost Orfejeve pjesni. Nikola i Paskoj »spivaju« i ovdje, ali tekst koji govore nije više ni narodni ni njihov pa čak ni Hektorovićev nego je složen od didaktički usmjerenih sentencija koje se javljaju više kao plod lektire nego iskustvo života.« (Franičević, 1964: 157)

³⁹ U Sasinovoj *Filidi* vila Filida vraća se iz lova, susretne košutu koja pobjegne od nje kao da je u njoj ugledala lava: *Ki čas me zamjeri, u oni čas spravi / jak da ju (=košutu, op. Z. Š.) lav tjeri, ter bjegnu k dubravi.* (Sasin, 1888: 114).

⁴⁰ U Zlatarićevoj *Ljubmiru* jezgrena su značenja različitih životinja često puta u funkciji argumenta za vlastito razmišljanje ili odluku. Ovakva je argumentacija isključivo vezana uz temu ljubavi: Dubravka koja je uvjerenjena u postojanost svoje nezaljubljive prirode argumentira to sljedećim razmišljanjem – ako bi ona, Dubravka, promijenila svoju nezaljubljivu ćud, to bi bilo kao da vuk bježi pred stadom, a hrt pred zecom (Zlatarić, 1899: 76).

⁴¹ U Vetranovićevu *Prikazanju od poroda Jezusova* iščekivanje Radosne vijesti signaliziraju i sporadično dokinuta jezgrena značenja određenih životinja: *vuk ovce ne tjeri goveda ni koze* (Vetranović, 1875: 428); *od pasa nie čuti ni bune ni lave* (Vetranović, 1875: 423); *golubi (...) ne čine štete* (Vetranović, 1875: 428); *mirne su sve zvieri, gojno se sve nose* (Vetranović, 1875: 428).

razgovarajući o starim vremenima, o kojima se može čitati među ostalim i to da su živinice govorile, da su ptice poučavale gorske putnike, da se košuta nije bojala lava, a zec hrta, čemu se ljudi posebice čude. Da se sa svim navedenim ribari ne šale i ne čude, moglo bi se reći da su se prisjetili i motiva iz pastoralne književnosti; u Hektorovićevu kontekstu konvencija žanra je problematizirana, a *Ribanje* možda bliže manirizmu.

*

Istraženi je životinjski svijet u *Ribanju* pokazao, dakle, da sve životinje ne pripadaju istim poetikama kao i to da prema svima ne postoji isti afirmativni odnos, posebice kada je riječ o prepoznatljivim pastoralno-idiličnim zooleksemima.

2.5. Kamo s *ogarom*?

Pojedini zoonazivi u *Ribanju* i nisu tako uobičajeni i svakodnevni na hvarskom prostoru, posebice kada je riječ o mađarizmima. Tako se u Hektorovićevu djelu pored zooleksema *pas* i *hart* spominje i *ogar* (od mađarskog *agar*) u značenju *lovački pas* i to u Nikolinu i Paskojevu »prigovaranju« krajem Drugoga dana:

NIKOLA

Rec' mi: kakov je pas i koje je čudi?

NIKOLA

Lačahan skakće vas, igra se i trudi,

Da sit čud promini, režljiv je k svakomu,

Priličan se čini ogaru velomu. (Hektorović, 1968: 202)

Kako objasniti pojavu *ogara* u ribarskim »prigovaranjima«? Možda slično onome kako je Maja Bošković-Stulli objasnila Paskojevo i Nikolino bugarenje bugarštica »srpskim načinom« za koji kaže da u tome vidi: »(...) trag značajnih etničko-društvenih kretanja u burnome XVI. stoljeću, kada je dolazilo do masovnih seoba stanovništva, do napučivanja obale

i otoka žiteljstvom iz unutrašnjosti, srpskim a i drugim, koje je bježalo pred Turcima, i kojima su svima hrvatski otočani starosjedioci, uz ostala imena, davali i srpsko ime; tada su nastajali uzajamni kontakti, utjecaji i preuzimanja nekih tradicija među starim i novim pučanstvom, svega onoga što se kasnije asimiliralo i pretopilo, a u Hektorovićevu spomenu 'srpskog načina' pjevanja sačuvao se trenutak jednoga još neasimiliranog utjecaja«. (Bošković-Stulli, 1970: 197)

Na tragu ovoga razmišljanja možda bi se moglo reći da *pas* potvrđuje hvarsku i Hektorovićevu svakodnevicu, *hrt* određenu književnu tradiciju (pastoralnu), a *ogar* trenutak jednog još neasimiliranog utjecaja.

3. ZAKLJUČNO

Istraživanje pojavnosti životinjskoga svijeta u *Ribanju i ribarskom prigovaranju* potvrdilo je njegovo pripadanje renesansnom vremenu (stanovita ravnomjernost u pojavljivanju zooleksema unutar pojedinih pjevanja, kao što je pokazano na prethodnim stranicama; ravnomjernost u odnosu na životinje koje se kreću vodom i one koje se kreću kopnom: 18 ih je vezano i uz vodu i uz kopno; na razini stila odsutnost epiteta u odnosu na životinje iz Hektorovićeve mediteranske svakodnevice kao i doslovnost, i obrnuto kada je riječ o fauni u narodnoj pjesmi, a u odnosu na pokoji zoosporedbu (na primjer lav) naslućuje se i prisjećanje na hrvatsku renesansnu lekturu, npr. Menčetića).

Nadalje, istraživanje je pokazalo da atmosferu svakodnevnosti stvara, uglavnom, maritimna fauna (izuzetak su janje i stado koji se vezuju uz pastira, stvarnog, a ne onog iz pastore, jer je pomogao ribaru donijeti i mrsnu hranu potrebnu za putovanje), bilo da se nabraja ono što se ulovilo, bilo da se opisuje uživanje u njihovu pomalo okrutnu ubijanju, bilo da se ulovljeno preuveličava u stilu lovačkih priča. Koliko realističnosti priče pridonosi činjenica da u ulovu nema onih riba koje su činile temelj

hvarskoga gospodarstva (srdela i skuša) i kako su ribari svu ulovljenu ribu ponijeli kući kao *nestvu*, kao dio ulova (jer riječ je o povećem ulovu), ostaje otvoreno pitanje.

I na kraju, u atmosferi svakodnevnosti, u atmosferi *ribanja* vrijeme je bilo ispunjeno i *prigovaranjima*, a u njima je jasno izrečen afirmativan odnos prema usmenoj narodnoj pjesmi, pa i prema životinjama koje se u njoj pojavljuju, dok se jednim drugim žanrom i njegovim konvencijama ribari šale. Književni su znalci, bilo je već rečeno, ispisali dosta stranica istražujući moguće uzore Hektorovićevoj *Ribanju*. Pri tome je posebna energija i pozornost bila usmjerena na ribarsku eklogu (*ecloga piscatoria*): jedni su nijekali njezin utjecaj (Ravlić, 1970.), dok su drugi pronalazili stanovite njezine elemente i utjecaje (Torbarina, 1970.), a svi su mišljenja da se ne može govoriti o utjecaju pastirske ekloge (*ecloga pastorali*), jer su u *Ribanju* likovi ribari, a ne pastiri, i oni love i poklanjaju ribu, razgovaraju o moru i mrežama, a ne o stadu i izgubljenim junicama (Torbarina, 1970: 209). Ako se navedeno pokuša provjeriti kroz realizirani životinjski svijet u *Ribanju*, onda se dolazi do sljedećega: o pastirskoj književnosti na koju upućuju žanrovski obilježeni zooleksemi (hrt, zec, košuta, lav) govori se kao o nečemu s čime se čovjek, tj. ribari šale te se ona ne doživljava ozbiljno, što nije slučaj i s ribarskim prigovaranjima čija je tema usmena narodna pjesma. Zašto takav odnos prema pastoralnoj književnosti, koja je kao središnju temu imala ljubav i ljepotu te bila vrlo omiljena u renesansi, kako kod pjesnika tako i kod čitatelja? Razlozi su možda i autobiografske naravi, jer piščevi životopisci govore da je živio u vrijeme kada je na Hvaru bujala »erotička pjesma«, koja svoju potvrdu ima i u Lucićevim *Pisnima ljuvenim*, ali ne i u nekoj sačuvanoj Hektorovićevoj pjesmi: »Ovoj raskošnoj poeziji podavao se u prvoj mladosti i Hektorović, što i sam priznaje. (...) Ali ove njegove poezije ne poznajemo; on je valjda bio dosljedniji od Lucića, pa ju je posve zabacio.« (Vodnik, 1913: 124) O tome Mira Muhoberac kaže: »U mladim danima pisao je ljubavne pjesme, ali nisu sačuvane (poput većine tadašnjih pjesnika odrekao ih se u zrelih

godinama).« (Muhoberac, 1998: XI) Slično misle i Rafo Bogišić⁴² i Frano Maroević,⁴³ a Ramiro Bujas dodaje: »Mjesto ljubavnih pjesama ostalo je iz onih dana dijete ljubavi, kćerka Lukrecija« (Bujas, 1951: 11), koju Šime Ljubić naziva »njeko žensko čeljade«. ⁴⁴ Da je pisao nešto na tragu ljubavne poezije, iščitava se i iz njegova pisma upućenoga Vincenzu Vanettiju (koji šalje svoj sonet Hektoroviću na prosudbu), u kojemu on, u svom snu, govori vili da njegova lira odavna visi na zidu, jer je star i ne bavi se više poezijom. Vila mu odgovara da ga je slušala u njegovoj: »(...) mladosti više puta i u jeziku latinskom i u onom vaše domovine uz vrlo veliku naklonost slušalaca slatko pjevati.« (Hektorović, 1968a: 260) Hektorović se pri tome pravda riječima: »I to sam radio zbog zaraze koja me je uhvatila, a ne radi glavnog dobitka.« (Hektorović, 1968a: 260) Tomu u prilog ide i najranije sačuvano Hektorovićevo djelo, prijevod *Knjige Ovidijeve od lika ljubenoga* (1528.) koji je otvoren »(...) pjesnikov protest protiv suvremene erotike i svih pojava, što ih je ona izazvala u životu.« (Vodnik, 1913: 124)⁴⁵ U knjizi Sambunjakovih *Tragalac za smislom* (2009.) o tom je Hektorovićevu prijevodu zapisano i ovo: »Naime, od tri knjige Ovidijeva djela: *Ljubavi*, *Umijeće ljubavi* i *Lijek od ljubavi*, Hektorović prevodi (ili barem: do nas

⁴² Rafo Bogišić kaže da se može pretpostavljati »da je sam uništio svoje pjesme napisane u mladim danima.« (Bogišić, 1970: 87)

⁴³ »Čini se da je već u ranoj mladosti skladao pjesme, pretežno erotičkog sadržaja, kojih se kasnije u zrelijoj dobi odrekao i vjerojatno ih uništio.« (F. Maroević, 1970: 157)

⁴⁴ Odnos društva prema nezakonitoj djeci nije bio blagonaklon, o čemu svjedoči i Marin Franičević citirajući Šimu Ljubića: »A to je bilo zazorno čak i Šimi Ljubiću, koji još u XIX stoljeću u jednoj bilješci piše: »Neimajući od sebe zakonita roda, zlosretnim nagonom odbi svoje rođake, koji su mu na čast i diku služili, a naimenova svojim baštinikom njeko žensko čeljade.« (Franičević, 1964: 119)

⁴⁵ Potvrđuju to i sljedeći stihovi:

*Zato hodte k meni da primete svit moj
Svi ki ste hinjeni na službi ljubenoj,
Neka vas ozdravi ki vas pri učaše
Živit u ljubavi i slajat nje čaše.* (Hektorović, 1968b: 252)

je to dospjelo a tako i prevoditelj tvrdi) upravo treći dio – *Lijek od ljubavi*. I to je karakteristično za Hektorovića, taj izbor! Kao kršćanski pisac on zanemaruje tjelesni i hedonistički aspekt ljubavi, naglašavan u antici, i izabire bolnu stranu toga životnoga fenomena, pokajnički aspekt, da tako kažemo, patnju koja ljubav prati, a ne radost i užitak koje ona nosi. Ako je i bilo u Hektorovićevu opusu djela koja karakteriziraju mladost, slave tjelesni užitak i životnu radost, ona su u zrelo doba zanemarena, pod starost i uništavana kao ostatci životnoga doba karakterizirana ponašanjem nedostojna kršćanina«. (Sambunjak – Sambunjak, 2009: 19) *Ribanje*, dakle, nastaje u jednom od središta hrvatske renesansnopedrarske književnosti, ali u njemu ipak nema mjesta za ženu; ono je lišeno »nazočnosti žene, oslobođeno neke moguće renesansne erotike ili 'ljubavne romantike'« (Muhoberac, 1998: XXIV).

Ako se ponovno postavi pitanje – čime je pastoralna književna tradicija, odnosno njezina fauna zaslužila podsmijeh Hektorovićevih ribara – odgovor bi se mogao nazrijeti u jednoj od njezinih središnjih tema (tj. ljubavi koja se dovodi u vezu s ljepotom i ženom) kojoj u sačuvanoj piščevoj ostavštini nije dodijeljeno neko značajnije mjesto (možda zbog nekih nama danas nepoznatih autobiografskih razloga). Iako je tema ljubavi u Hektorovićevu prostoru i vremenu bila moderna, on joj se nije priklonio, naglasivši to u *Ribanju* i svojevrsnim manirističkim poigravanjem s književnom tradicijom u kojoj je upravo tema ljubavi u središtu pozornosti. Tako je u atmosferi svakodnevnosti i *ribanja* vrijeme ispunjeno i *prigovaranjima*, a u njima, s jedne strane, i jasno izrečenim afirmativnim odnosom prema usmenoj narodnoj pjesmi, pa i prema životinjama koje se u njoj pojavljuju, dok se, s druge strane, s drugom književnom tradicijom i njezinim konvencijama isti ribari šale (s pastoralnom košutom, lavom, zecom i hrtom), čineći sebe još knjiškijima, a djelu pribavljajući i svojevrsni maniristički iskorak.

LITERATURA I IZVORI

- Bogišić, Rafo, 1970., »Pjesnička intima Petra Hektorovića«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- Bogišić, Rafo, 1989., *Hrvatska pastorala*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
- Bošković-Stulli, Maja, 1970., *Balada o Marku Kraljeviću i bratu mu Andrijašu*, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- Bujas, Ramiro, 1951., »K ovom izdanju«, predgovor *Ribanju i ribarskom prigovaranju* Petra Hektorovića, Jadranski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Čale, Frano, 1970., »O jedinstvu nadahnuća u 'Ribanju i ribarskom prigovaranju'«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- Frangeš, Ivo, 1987., *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske – Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana.
- Franičević, Marin, 1964., »Ličnost i djelo Petra Hektorovića«, u: *Književne interpretacije*, Naprijed, Zagreb.
- Franičević, Marin, 1970., »Poetika Petra Hektorovića«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- Franičević, Marin, 1974., »Razdoblje renesansne književnosti«, u: Franičević, Marin – Švelec, Franjo – Bogišić, Rafo, 1974., *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 3, Liber – Mladost, Zagreb.
- Hektorović, Petar, 1968., *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, u: Hanibal Lucić – Petar Hektorović, *Skladanja izvarsnih pisan razlikih * Ribanje i ribarsko prigovaranje i Razlike stvari ine*, priredio i preveo Marin Franičević, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 7, Matica hrvatska – Zora, Zagreb.
- Hektorović, Petar, 1968a., *Razlike stvari ine. Izvrsnomu umjetnosti i medicine doktoru g. Vicencu Vanettiju moje najdublje poštovanje*, u: Hanibal Lucić – Petar Hektorović, *Skladanja izvarsnih pisan razlikih * Ribanje i ribarsko prigovaranje i Razlike stvari ine*, priredio i preveo Marin Franičević, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 7, Matica hrvatska – Zora, Zagreb.

- Hektorović, Petar, 1968b., *Razlike stvari ine. Knjige Ovidijeve od lika ljubenoga*, u: Hanibal Lucić – Petar Hektorović, *Skladanja izvorskih pisan razlikih * Ribanje i ribarsko prigovaranje i Razlike stvari ine*, priredio i preveo Marin Franičević, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 7, Matica hrvatska – Zora, Zagreb.
- Hektorović, Petar, 1968c., *Razlike stvari ine 1. Poštovanomu gospodinu Mikši Pelegrinoviću, vlastelinu hvarskomu, kančiliru zadarskomu*, u: Hanibal Lucić – Petar Hektorović, *Skladanja izvorskih pisan razlikih * Ribanje i ribarsko prigovaranje i Razlike stvari ine*, priredio Marin Franičević, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 7, Matica hrvatska – Zora, Zagreb.
- Jelčić, Dubravko, 1997., *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada P. I. P. Pavičić, Zagreb.
- Ježić, Slavko, 1993., *Hrvatska književnost od početka do danas (1100-1941.)*, prema prvom izdanju iz 1944; Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- Kolumbić, Nikica, 1970., »Hektorovićevo ‘Ribanje’ kao predmet književnoinaunčnih ispitivanja«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- Kombol, Mihovil, ²1961., *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Ljubić, Šime, 1869., *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži*, Knjiga II, Riečki Emidija Mohovića Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka.
- Ljubić, Šime, 1874., *Petar Hektorović, 1. Život*, Stari pisci hrvatski, knjiga šesta, JAZU, Zagreb.
- Maroević, Frano, 1970., »Tragom rukopisâ Petra Hektorovića«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- Maroević, Tonko, 1970., »Hektorovićeva ‘baščina’«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- Matković, Petar, 1970., »Značenje djela Petra Hektorovića za hortikulturu«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.

- Medini, Milorad, 1902., *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Knjiga I. – XVI. stoljeće, Matica hrvatska, Zagreb.
- Muhoberac, Mira, 1998., »*Ribanje i ribarsko prigovaranje Petra Hektorovića*«, predgovor u knjizi: Hektorović, Petar, 1998., *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, Sysprint, Zagreb.
- Novak, Grga, 1970., »Ekonomske, društvene i političke prilike na otoku Hvaru u doba Petra Hektorovića«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- Novak, Slobodan Prosperov, 1997., *Povijest hrvatske književnosti. Od humanističkih početaka do Kašićeve ilirske gramatike 1604.*, II. knjiga, Zagreb.
- Pavličić, Pavao, 1987., »Kojoj književnoj vrsti pripada Hektorovićevo Ribanje i ribarsko prigovaranje?«, *Croatica XVIII*, br. 26/27/28, Zagreb.
- Račić, Nikša, 1970., »Susret s natpisima Petra Hektorovića«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- Sambunjak, Slavomir – Sambunjak, Zaneta, 2009., *Tragalac za smislom. Zbiljsko i mitsko u djelu Petra Hektorovića*, Demetra. Filološka biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb.
- Sasin, Antun, 1888., »Filide«, u: *Djela Petra Zoranića, Antuna Sasina, Savka Gučetića Bendeševića*, Stari pisci hrvatski, knjiga XVI, priredio P. Budmani, Zagreb.
- Šundalić, Zlata, 2003., »Životinja i hrvatska renesansna pastoralno-idilična drama«, u: *Krležini dani u Osijeku 2002. – Žanrovi u hrvatskoj dramskoj književnosti i struke u hrvatskom kazalištu*, priredio Branko Hećimović, Zagreb – Osijek.
- Švelec, Franjo, 1970., »Petar Hektorović u hrvatskoj književnosti«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- Torbarina, Josip, 1970., »Hektorovićevo 'Ribanje' u kontekstu evropske književne tradicije«, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- Vetranović, Mavro, 1875., »Prikazanje od poroda Jezusova«, u: *Djela Marina Držića*, Stari pisci hrvatski, knjiga VII, 2. izdanje, priredio M. Rešetar, Zagreb.

- Vodnik, Branko, 1913., *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća; S uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagoljskoj književnosti, Matica hrvatska, Zagreb.
- Zlatarić, Dominko, 1899., *Љubmir pripovijes pastijerska*, Stari pisci hrvatski, knjiga XXI, priredio P. Budmani, Zagreb.
- Županović, Lovro, 1970., »Napjevi iz Hektorovićeve ‘Ribanja’ u svjetlu suvremene muzikološke interpretacije, u: *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, urednik Jakša Ravlić, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb.
- <http://goo.gl/FZH6v> (posjet 8. 4. 2011.)
- <http://goo.gl/sRHPx> (posjet 25. 4. 2011.)
- <http://goo.gl/tYuX5> (posjet 19. 4. 2011.)
- <http://goo.gl/00CbG> (posjet 28. 4. 2011.)
- <http://goo.gl/us49I> (posjet 28. 4. 2011.)
- <http://goo.gl/ZyDJM> (posjet 28. 4. 2011.)
- <http://goo.gl/qnkaY> (posjet 28. 4. 2011.)

THE KINGDOM OF ANIMALIA
IN FISHING AND FISHERMEN'S TALK BY HEKTOROVIĆ

A b s t r a c t

This paper, which consists of three parts with bibliography (1. What has been said about Hektorović's *Fishing*; 2. *The Kingdom of Animalia* in *Fishing*; 2.1. Regularity and literality, 2.2. Daily life; 2.3. Oral folk poetry; 2.4. Genre zoo-signs /*doe, lion, greyhound, rabbit*/; 2.5. What to do with *the hound*?; 3. Conclusion), focuses on the species and frequency of animal kingdom in Hektorović's *Fishing and Fishermen's Talk* (*Ribanje i ribarsko prigovaranje*). Scholarly research attests that *Fishing* belongs to the Renaissance (a specific regularity in the appearance of the zoo-lexemes within individual cantos, as well as the regularity regarding aquatic and terrestrial animals, i.e. literality and absence of epithets regarding animals from Hektorović's Mediterranean daily life, and vice versa when it comes to fauna in folk poetry). Proposed analysis of *Kingdom of Animalia* in *Fishing* affirms that that the atmosphere of the everyday life is mostly created by maritime animals, towards which the narrator appropriates a distinctly positive attitude as is the case with animals from folk poetry. At the same time, the narrator's attitude towards pastoral and its animal kingdom (*greyhound, rabbit, doe, lion*), an otherwise very popular genre in the Renaissance literature, is quite the opposite.